

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלישלת האור

שער
ראשון

היכל
שמיני

מאמר
אריב"ל - תרצ"ב

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור בפעם הראשונה מכת"ק

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים וארבע לבריאה

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ולזכות

הרה"ח ר' אברהם אליעזר הלוי וזוגתו מרת פעשע לאה שיחיו קליין

הרה"ת ר' שמעון וזוגתו מרת אסתר שיחיו גאלדמאן

הרה"ת ר' משה הלוי וזוגתו מרת מנוחה קריינדל

בניהם ובנותיהם

הרה"ת שלמה הלוי וזוגתו מרת חנה, ובתם רחל

מרת זיסי ובעלה הרה"ת אהרן משה גראַסבוים,

ובנותיהם חי' מושקא וחנה מרים

מרת חנה ובעלה הרה"ת שניאור זלמן שפירא, ובנם מנחם מענדל

הרה"ת יוחנן הלוי וזוגתו מרת אסתר יהודית, ובתם מושקא

חי', שמואל זנוויל הלוי, מושקא

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

קליין

MAAMAR
ARIBA"L – 5692

Copyright © 2004
by

Kehot Publication Society

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

Order Department:

291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213
(718) 778-0226 / FAX (718) 778-4148
www.kehotonline.com

All rights reserved.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

Printed in the United States of America

הוא הפתילה, ושמן הם תומ"צ. דהנה כתיב (קהלת ט' ח') בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר ואי' במד"ר (34) אריב"ל הא אינו מדבר אלא במצות ובמעשים טובים, בכל עת יהיו בגדיך לבנים מן העבירות, ושמן על ראשך אל יחסר ממצות ומעשים טובים, וכשם דבנר גשמי הרי טיב האור ובהירתו תלוי בהשמן ופתילה, כמו"כ הנה בנר הנשמה הרי טיב האור תלוי בהפתילה ושמן, שהם קיום המצות מעשיות כשהוא בגוף דוקא³⁵. דהנה כתיב ונשמות אני עשיתי³⁶, דבכאו"א מישראל יש ב' נפשות, נה"א ונה"ב³⁷, דהנה"א הוא נמשך תמיד לאלקות ותומ"צ, והנה"ב הרי המשכתו הוא לעניני הגוף ועניני עולם, ועבודת האדם הוא לפעול בהנה"ב שגם הוא יהי' לו רצון ותשוקה לאלקות. וזהו דכתיב³⁸ ואהבת את ה"א בכל לבבך ואמרז"ל במשנה בסוף ברכות³⁹ בשני יצריך ביצ"ט וביצה"ר, והיינו דהאדם ע"י עבודתו ויגיעתו בתומ"צ יפעול בהנה"ב דגם הוא ימשוך לאלקות, ואז הרי נר נשמתו מאירה. אמנם ידוע⁴⁰ כי דליקת אור הנר ובהירותה תלוי' בהאור אשר סביבה, אשר בלא אור אינה יכולה כלל לדלוק, ולכן אין כופין כלי ע"ג הנר בשבת דגורם כיבו⁴¹, וכן באור גס כמו המרתף והדומה אינה יכולה לדלוק⁴², וכל שהאור טוב וזך ביותר, הנה יותר יהי' זכותה והארתה של הנר. וכן הוא בנר הנשמה שהארתה תלוי' בהאור שסביבה, דאור הוא אור יו"ד⁴³, שצריך להאיר היו"ד שהוא נקודת היהדות, שהוא התוקף שבנשמה כנ"ל, ובכדי שיאיר היו"ד ה"ז תלוי בהסביבה שהוא לימוד התורה ברבים דוקא. וזהו אריב"ל כו' מעלבונה ש"ת כו', דבריאת העולם הוא בשביל התורה⁴⁴, והעוסק בתו' כופלין לו פרנסתו ומצליח בעסקיו, ולכן כאשר אינו עוסק בתו' הוא עלבון גדול במאד, וכל העוסק בתו' מתעלה כמארז"ל⁴⁵ כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין.

ב"ה.

פתח דבר

לקראת ש"פ ויקרא, ה' ניסן, הננו מוציאים לאור — בפעם הראשונה — את המאמר ד"ה אריב"ל בכל יום ויום ב"ק יוצאת כו' אשר לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע מש"פ לך לך, ה'תרצ"ב.

*

לתועלת הלומדים באו בשולי הגליון מראה מקומות וציונים — נערכו ע"י הרה"ת ר' אהרן לייב (בהרשד"ב) שי' ראסקין.

מערכת „אוצר החסידים“

ב' ניסן, ה'תשס"ד
ברוקלין, נ.י.

(34) במקומו.

(35) ראה תניא פל"ה (מד, א ואילך). פנ"ג (עד, ב ואילך).

(36) ישע"י נו, טז.

(37) תניא ספ"א וריש פ"ב.

(38) ואתחנן ו, ה.

(39) פרק ט משנה ה (נד, א).

(40) ראה תו"א מקץ מב, ג. אוה"ת תזריע ח"ב ע' תקכ. ספר המאמרים תרל"ה ח"א ע' קצז. ח"ב ע' תפא.

(41) מגן אברהם או"ח סרע"ז סק"ט (הובא באוה"ת וספר המאמרים תרל"ה ח"א שם). שו"ע אדמו"ר הזקן שם בסוף הסימן.

(42) ראה לקו"ת חוקת סה, סע"ד. אוה"ת וספר המאמרים שם. וראה גם ד"ה והאר עניניו שנה זו פרק ב.

(43) זהר ח"א טז, ב. ח"ג רמה, ב (ברע"מ). תקו"ז ת"ה (יט, א). תי"ח קרוב לסופו (לז, ב). ת"ל (עד, רע"א). תס"ט (קח, ב). פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) ערך אור.

(44) פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית. ובכ"מ.

(45) ע"ז יט, ב.

התומ"צ ה"ה עלול למס"נ בפרו"מ על קדה"ש²⁶, והו"ע כי עם קשה עורף הוא²⁷ בתוקף עצמי שלא להתפעל כלל מהמנגד על התומ"צ, ותוקף זה ישנו בכאו"א מישראל, והוא מצד תוקף הנשמה דאיש ישראל אינו רוצה ואינו יכול להיות ח"ו נפרד מאלקות²⁸.

(וזהו"ע הכרוזים שלמעלה שמעוררים על התשובה וההילוך בדרכי התורה והמצוה, ונשמעים בשרש ומקור הנשמה ובה ועל ידה באים גם בהארת הנשמה).

וביאור הענין הוא²⁹ דהנה כתיב³⁰ נר הוי' נשמת אדם, דנשמת אדם קרוי' נר הוי'. והנה בנר יש ג' ענינים³¹, השמן או החלב, הפתילה והאור, דעיקר ותכלית הכל הוא האור, אמנם בכדי שיהי' האור הוא ע"י שמן ופתילה, ועם היות שלכאו' עיקר הנר הוא השמן או החלב שמהם נעשית הנר, עכ"ז באמת העיקר הוא הפתילה, שהרי השמן או החלב בפ"ע לא ידלוקו כלל, ועיקר דליקותם בסדר המאיר הוא באמצעות הפתילה דוקא, והגם דכשהשמן לא טוב הוא אז אין האור דולק יפה, אמנם הנה כמו"כ הוא שכאשר הפתילה לא טוב הוא ג"כ אין האור מאיר יפה, ולכן אמרו³² פתילות ושמני' שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת כו', וטעם הדבר שאסרו חכמים להדליק בהם מפני שאינם נמשכים אחר הפתילה, והפתילות ג"כ יש שאינם דולקים יפה, שבוזה הרי שניהם שוים, ועכ"ז יש יתרון לפתילה על השמן, שהאור נאחז בפתילה דוקא, והיא ג"כ המושכת את השמן או החלב, וגם אינה מנחת שיבא האור להשמן, דאם בא יבא האור להם יכבה ע"י שיטבע בהן, ונמצא כי הפתילה ה"ה כמו ממוצע בין שמן לאור, שהיא מושכת את השמן, ובה נאחז האור ופעולת השמן הוא שידלק הפתילה זמן ארוך, שהרי הפתילה עצמה בלא שמן היתה דולקת מהר, אמנם טיב האור וזכותה זה תלוי בשמן ופתילה כאחד. וככל המשל הזה נבין בנשמה ג"כ שקרוי' נר הוי', דהנה כתיב³³ כי חלק הוי' עמו יעקב חבל נחלתו, דכאו"א מישראל הרי נשמתו הוא חלק הוי' ממש, והגוף

(26) ראה תניא שם. פי"ח.

(27) תשא לב, ט. לד, ט. עקב ט, יג. וראה שמו"ר פמ"ב, ט. הובא בתו"א הוספות למגילת אסתר קכג, ב. לקו"ת בלק סז, ריש ע"ד. ועוד.

(28) ראה ספר המאמרים תרפ"ג ע' קעב. ס"ע קעד. ה'שי"ת ע' 115. ע' 117. אגרות-קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' שפד (הועתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמו (הועתק ב"היום יום" כא סיון). וראה ספר המאמרים תרפ"ד ע' רטו. ע' רמג. ועוד.

(29) בהבא לקמן — ראה ד"ה פזר נתן שנה זו.

(30) משלי כ, כז.

(31) ראה תו"א מקץ מ, סע"ב ואילך. ספר המאמרים תרנ"ז ע' ב ואילך.

(32) שבת כא, א.

(33) האזינו לב, ט.

הכרוזים העליונים, ואין זה שאין שומעים הכרוזי העליונים אלא לפי ששומעים ענינים אחרים ומקושרים בהם לזאת אינם שומעים הכרוזים של מעלה. והמשל בזה כמו שאנו רואין במוחש בטבעי בנ"א דכאשר הוא טרוד באיזה ענין ושקוע בו במאד יכול לעמוד זמן רב דיום או יומיים בלא אכילה ושתיה, וכאלו שכח עליהם לגמרי שבמשך זמן טרדתו הרי לא הרגיש כלל שחפץ לאכול ולשתות, ובאמת הרי אין זה שלא חפץ לאכול ולשתות, אלא להיותו קשור בטרדתו הגדולה בהענין שהוא מוטרד הרי לא הרגיש כלל בכוסף והכרח האכילה ושתיה. והדוגמא מזה יובן ברוחניות דהתקשרות הטרדה בעניני עולם מעלימים ומסתירים על אור הנשמה שאינו נשמע הכרוזים העליונים המעוררים על התשובה וההילוך בדרכי התורה והמצוה. אך ידוע¹⁸ דלא כל הנשמה מתלבשת בגוף, ומה שמתלבש בגוף הוא רק הארת ומקצת הנשמה, דעצם הנשמה הרי אינה בערך ההתלבשות בגוף, דהגוף הוא קטן מהכיל את הנשמה, דנשמה היא גבוה במעלה ומדריגה ממלאך¹⁹, ומלאך בשליש עולם עומד²⁰, וכ"ש הנשמות שהם למעלה ממלאכים, אלא מה שמתלבש בגוף הוא רק הארה לבד, ועיקר הנשמה היא למעלה, והנשמה כמו שהיא למעלה הנה היא רואת ושומעת הכרוזים העליונים, וכמ"ש (דניאל י' ז') וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא, וארז"ל (מגילה ד"ג ע"א) אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו, מזלייהו הוא שרש ומקור הנשמה כמו שהיא למעלה, ושרש ומקור הנשמה רואה ושומעת כל הכרוזים העליונים, וכתיב²¹ ונוזלים מלבנון, דמשרש ומקור הנשמה כמו שהיא למעלה נוזל ונוטף גם בהארת הנשמה שבגוף, והן הנה ההרהורי תשובה שבאים להאדם פתאום בלי שום הכנה כלל, ואפילו רשעים מלאים חרטות²² שמתעוררים בתשובה. דהנה²³ זה מה שעובר על רצון ד' ר"ל הוא מפני הרוח שטות²⁴ שמכסה על האמת שנדמה לו שעודינו ביהדות²⁵, אבל להיות ח"ו נפרד מאלקות אינו רוצה בשום אופן, וגם קל שבקלים בקיום

בס"ד. ש"פ לך צב"ר. ל"נ.

אריב"ל² בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריו מעלבונה של תורה וכו' שכל מי שעוסק בתורה ה"ז מתעלה שנא³ וממתנה נחליאל ומנחליאל במות⁴, ופי' מעלבונה של תורה, מעלבון שעולבים את התו' שהיא עלובה על שאין לה עוסקי⁵, דמזה מובן שהתורה צריכה התעסקות, דלכאו' הרי תורה היא חכמה וידיעה, ובחכמה וידיעה שהם השכלה והבנה נופל הלשון הגיון ולימוד וכמ"ש⁶ והגית בו יומם ולילה וכמארז"ל⁷ הלומד תורה, אבל לשון עוסק נופל על דבר מעשה ופעולה, כמו בעוסק משא ומתן, או עבודת מלאכה ועבודה, אבל בענין שכלי של חכמה וידיעה איזה התעסקות יש בזה, ולפ"ז אינו מובן הלשון עוסקים בתורה, איזה עסק והתעסקות שייך בתורה. אך הענין הוא⁸ דהנה כתיב (דברים כ"ז ט') הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לד' אלקיך, ופרש"י בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית, ואמרז"ל (ברכות דס"ג ע"ב) מאי הסכת, עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, וזהו"ע עסק התורה להתעסק לעשות כתות כתות עוסקים בתורה, דעיקר ענין לימוד התורה היא שתהא נקנית בהאדם, והיינו שהתורה תהי' קנין נפשו, וקנין זה הוא נקנה כאשר הוא לומד תורה בחבורה, ואיש את רעהו ידברו בעת הלימוד בפרטיות הסוגיא או ההלכה שלומדים, שהדיבור הלזה מורה על החיות פנימי שיש לו בלימודו, והיינו שהדבר נוגע לו, ער איז אין דעם אַראַיינגילייגט און עס אַרט אים דער ענין, וכמו שאנו רואין בטבעי בנ"א בענין עוסק מו"מ או עבודת מלאכה דיש מי שעוסק במו"מ או עושה איזה מלאכה ופועל, וכל עשיותיו הם רק לפי ההכרח לפי עסקו ולפי עבודת מלאכתו, ויש מי שיש לו ענג בגוף ועצם כלכלת העסק או מלאכתו ועושה זה בחיות, עס איז אים דיא עצם התעסקו' גישמאַק, וטעם הדבר הוא לפי שעסקו זה או מלאכתו היא קנין נפשו, וכן הוא

-
- (18) ראה לקו"ת במדבר טז, א. האזינו שם. שה"ש שם. ספר המאמרים תרל"ה ח"ב ע' תל. ד"ה אז ישיר שנה זו. ובכ"מ.
- (19) ראה תניא אגה"ת פ"ד. לקו"ת ברכה צח, א. אוה"ת בראשית ח"ג תקנו, א. ספר המאמרים תרל"ח ע' קיג ואילך. תרנ"ז ע' ערה. ובכ"מ.
- (20) ב"ר פס"ח, יב. חולין צא, ב.
- (21) שה"ש ד, טו.
- (22) ראה אברבנאל לשמואל"ב יג, טו. ועוד. בתניא ספי"א ולקו"ת ר"פ ראה (יח, א) הובא בשם ארז"ל. — ראה ספר המאמרים תרח"ץ ע' לח. וש"נ.
- (23) ראה תניא פכ"ד"כה. ספר המאמרים תרפ"ג ע' קעב ואילך. השי"ת ע' 114 ואילך.
- (24) ראה סוטה ג, א.
- (25) ראה תניא פי"ד.

(1) = לא נאמר.

- (2) המאמר מיוסד על ד"ה ראה אנכי עטר"ת פרק ב (ספר המאמרים עטר"ת ע' תריא). עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל — ראה ד"ה ראה אנכי שנה זו. וש"נ. חלק גדול מהמאמר נכלל בד"ה הסכת ושמע תרצ"ג.
- (3) חוקת כא, יט.
- (4) אבות פ"ו, ב.
- (5) פירוש הרע"ב.
- (6) יהושע א, ח.
- (7) אבות פ"ד מ"ה.
- (8) בהבא לקמן — ראה ד"ה הסכת ושמע הנ"ל.

בענין לימוד התורה שצריכה להיות קנינו ושיהי' בחיות פנימי, וקנין זה הוא בלימוד התורה בחבורה וברבים דוקא בבתי כנסיות ובבתי מדרשים, וכמו בעסק גשמי הוא עושה אותו במקום שהרבה בנ"א מצויים שם, ומשתדל להיות עסקו במקום שהרבה אנשי עוברים ושבים נמצאי' שם, כן הוא בענין לימוד התורה שצריכה להיות נלמדת ברבים דוקא, ובוה מקיימים מצות צדקה וגמ"ח ברוחניות. דהנה אי' בספרים⁹ דאע"ה הי' נדיב בממונו גופו ונפשו, דעבודתו הי' שהי' מכניס אורחי' ומאכילם ומשקם והי' טורח בעצמו לשרתם בכל המצטרך להם¹⁰, וכל זה הי' בשביל כוונה אלקי' לפרסם אלקותו ית' בעולם¹¹, והעולה על כולנה הוא שהי' נדיב בנפשו, דהגם שהי' משכיל נפלא¹² ויודע דעת עליון וצמצם את עצמו ללמוד עם אנשי גסים ופשוטים ביותר לבאר להם כי יש בורא עולם יחיד ומיוחד והוא ית' מנהיג את העולם כולו ומשגיח על כל נברא ונברא בפרט להזמין לו מזונותיו בעתו ובזמנו, וזהו נדיב בנפשו, דהגם כשהי' לומד לעצמו הי' לומד עניני חכמות עמוקות בחקר אלוהה, הנה הניח את זה והתעסק ללמד עם אנשי פשוטי'. דכן הוא בענין לימוד התורה ברבים דגדלה מעלתה במאד. וזהו"ע עוסקים בתורה, דלימוד התורה יהי' ע"י התעסקות, דכאו"א יתעסק להרבות לומדי תורה ברבים.

והנה מכל הנ"ל מובן דהתעסקות בתורה היא מעלה כפולה ומכופלת שלומד תורה בקביעות זמן ומקום, וע"י הלימוד ברבים הנה דברי תורה נקנים בנפשו, ועושה גמילות חסד בנפשו שגורם טובה רבה לזולתו. ולפ"ז צ"ל אומרנו עלבונה של תורה, מעלבון שעולבים את התורה, שהיא עלובה על שאין לה עוסקים. והנה עלבון הוא בזיון, ומכל הנ"ל מובן דהתעסקות בתורה היא מעלה גדולה ונפלאה במאד, וכאשר הלימוד דתורה אינו באופן הנ"ל דהתעסקות בתורה הרי חסר המעלה הגדולה, ואמת הדבר כי העדר המעלה הוא חסרון, ומרוממות הפלאת ענין המעלה מובן גדול פחיתת ענין חסרון, אבל עם זה הרי ענין החסרון אינו ענין הבזיון, וכמו שאנו רואין במוחש בטבעי בנ"א, דיש כאלו שהגם שהם בעצמם אינם בעלי תורה וחכמה וגם במדותיהם הם אינם במעלה גדולה, ומ"מ יש להם רגש טוב הנק' בלי' בנ"א א' איידעלער גיפיל, ומכבדים ת"ח ומייקרים בעלי מדות טובות ומתקברים אליהם בכל מיני קירוב, ובענינים שונים מתלמדים מהת"ח ומהבעלי מדות טובות, ולפי ערכם ה"ה נמשכים בעניניהם, ובאופן האפשרי להם גם במעשיהם ה"ה משתדלים להתנהג לפי ארחות הנהגותיהם והוראותיהם של הת"ח ובעלי מדות טובות, והיינו שמתקברים לת"ח ובעלי מדות טובות, וטעם הדבר הוא לפי שהם מכבדים

אותם בפנימיות נפשם. ויש כאלו שהגם שהם אוהבי תורה ולומדי תורה, ומייקרים בת"ח ובעללי מדות טובות, ומ"מ אינם מתקברים אליהם, ואם לפעמים פועל עליהם איזה רגש טוב של הנהגה טובה אבל במהרה הוא נשכח אצלם וחולף ועובר והי' כלא הי', וטעם הדבר הוא לפי שחסר להם כל אותו הרגש, עס פעלט זיי אָדער באַ זיי איז פֿאַר טעמפט דער געפיל פון געפיל, ועומדים בקרירות לעניני ת"ח ובעלי מדות טובות, היינו שאין הענין נוגע לו, ואין זה שהם מוצאי' בהם איזה דבר מה שמצד זה מונע אותם מלהתקרב אליהם, או שזה מונע אותם שהשפעתם של הת"ח בדברי תורה והדרכתם בי"ש והנהגה טובה לא תפעול עליהם, כ"א הוא מפני העדר ההתקשרות, והעדר ההתקשרות אינו מפני שהוא מקושר במקום הפכי, כ"א לפי שהוא בקרירות, ויש כאלו שהם ר"ל קשורי' במקום הפכי, דבוה יש כמה חילוקי אופנים באופנים שונים גרועים ביותר שהם מנגדי תומ"צ ושונאים ת"ח ויראי אלקים ומבזים אותם, ויש כאלו אשר הם בעצם מהותם באשר הם היו יכולי' להיות באופן אחר לגמרי והיו יכולי' להתקרב כי בפנימיותם מחבבים בני תורה ומייקרים בשומרי מצוה, ורק להיותם בסביבה לא טובה הנה מזמן לזמן ה"ה מתרחקים תחלה מלימוד התורה ואח"כ ח"ו גם מקיום המצות ונבלעים בסביבתם והולכים ר"ל מדחי אל דחי עד כי נטבעי' ר"ל בכל מיני רע ונעשים מנגדי תומ"צ ועולבים את התורה ולומדי'. אבל אלו שאינם עוסקים בתורה שהם חסרים המעלה דהתעסקות בתורה, אמנם ענין החסרון אינו ענין הבזיון ח"ו, ומהא דפי' שהתורה עלובה על שאין לה עוסקים, מובן שהוא עלבון גדול.

והנה¹³ בגוף ועצם המאמר דריב"ל דכיו"ב בת קול יוצאת מהר חורב כו' הרי כוונת הב"ק הוא שהכרזתו יפעול על בני אדם שיעשו תשובה ויתחרטו על עניניהם הלא טובים, דזהו כל עניני הכרזים של מעלה, וכמ"ש¹⁴ אמר אליהם חי אני נאם אד' הוי' (הוי' אלקים) אם אחפרן במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי', שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, וכתיב¹⁵ הלוא בשובו מדרכי וחי', וכתיב¹⁶ והשיבו וחי, א"כ הלא כל עניני הכרזים הוא לעורר על התשובה וללכת בדרכי התורה והמצוה, וכאשר אין שומעים את הב"ק המכריז מהו התועלת של ההכרזה. אך הענין הוא¹⁷ דזה מה שבנ"א אינם שומעים כרוזים העליונים הוא רק בחלק הנשמה שבגוף, מפני שהגוף והנה"ב מעלימים ומסתירים על אור הנשמה, ונוסף לזה ההמשכה לעניני עולם וטרדות שונות מגדילים עוד ההעלם וההסתור ומפני זה אינם שומעים

13) בהבא לקמן ראה ד"ה ראה אנכי שנה זו הנ"ל הערה 2.

14) יחזקאל לג, יא.

15) שם יח, כג.

16) שם, לב.

17) ראה לקו"ת תצא לו, ד. האוינו עא, ד. שה"ש טז, ד.

9) ארחות צדיקים שער יז. וראה ספר המאמרים תרפ"ט ע' 90. וש"נ. ד"ה וידעת (הב') שנה זו.

10) ראה סוטה י, א. ב"מ פו, ב.

11) ראה סוטה שם ואילך.

12) ראה ספר המאמרים שם ע' 98. וש"נ.